

Om at puste liv i myter – eller at aflive dem

Gudrun Steen-Andersen

Ved planlægningen af udstillingen "Danskeren og den ædle vilde" blev det besluttet at lade fremstille to skulpturgrupper, der skulle billedgøre en positiv og en negativ myte om primitivitet. Denne opgave blev overdraget mig som billedhugger.

De fleste mennesker må i løbet af den temmelig lange erkendelsesproces, som til daglig kaldes livet, aflive mange myter og forestillinger, efterhånden som de viser sig ikke at passe sammen med virkeligheden. Det gælder både dem, som vi selv har flikket sammen, og dem, som bliver serveret grydeklare for os. Jeg tror, at vi alle føler os lidt mere nærværende og levende, hver gang vi f.eks. er i stand til at gennemskue én af de "skrubtudser", der flyder til os i en lind strøm gennem medierne.

Jeg er imidlertid i den pudsige situation, at jeg gennem et par år har beskæftiget mig med at *producere* myter. Det har jeg haft tilfælles med en ellers meget eksklusiv gruppe i samfundet (politikere, ideologer, reklame- og mediefolk m.m.). Hensigterne har jeg imidlertid langt fra til fælles med disse folk. Meningen med mit arbejde er tværtimod, ligesom meningen med hele udstillingen, at give folk en ekstra anledning til at fundere over, hvilke myter, af dem vi alle slæber rundt med i rygsækken, der er frugtbare, og hvilke, der ikke er det, samt hvordan de opstår og bruges.

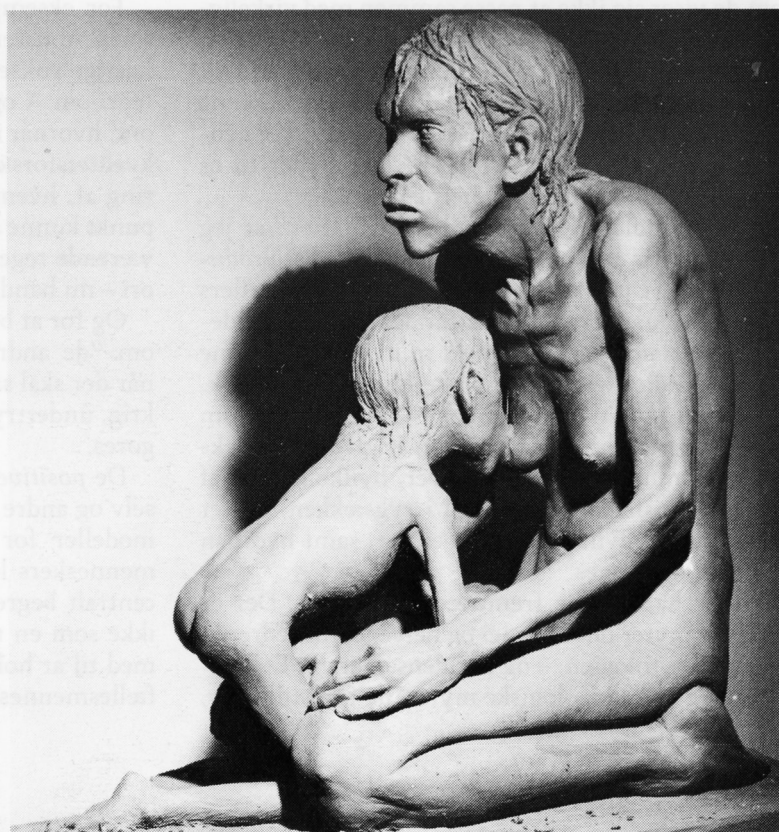
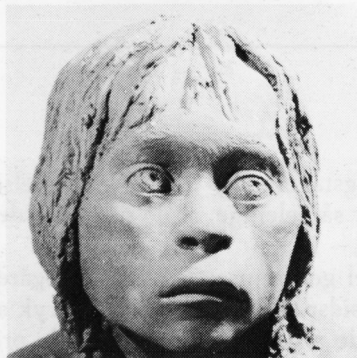
Myter har mange fremtrædelsesformer. Der er religiøse myter om himmel og helvede, forfædrenes overtro, mytologien, – og nutidens overtro. Et kaptel for sig er de ideologiske myter, de forestillinger,

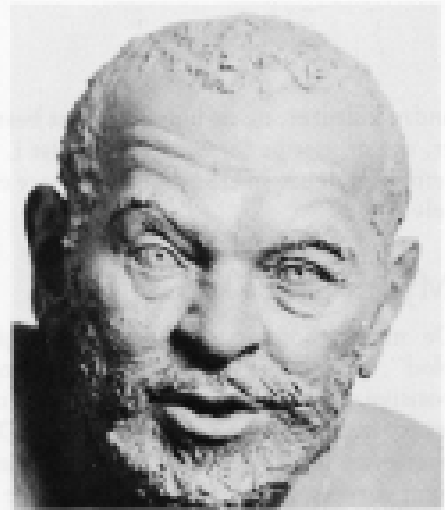
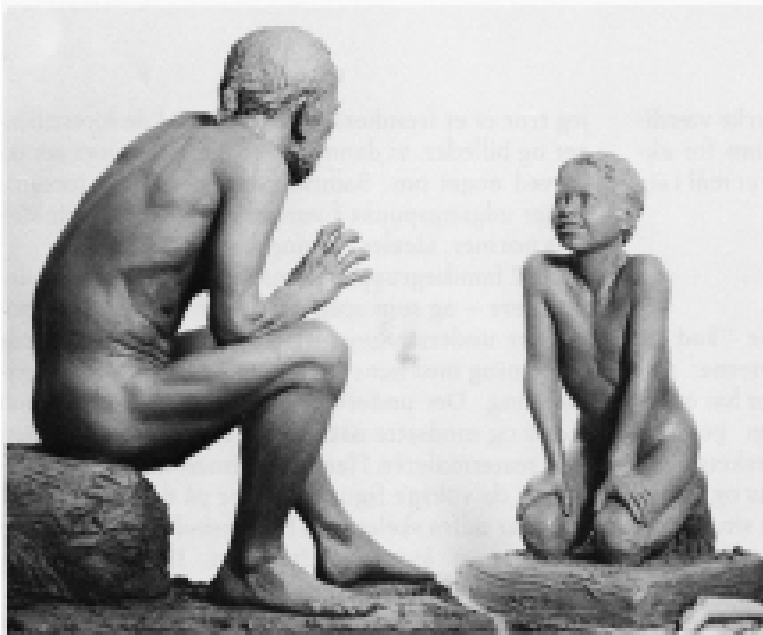
som beslutningstagere og andre indflydelsesrige personer finder så belejlige, at de tillægger dem almen gyldighed.

For eksempel genfremsatte Ritt Bjerregård som socialminister sidst i 70'erne under indtryk af den hastigt voksende arbejdsløshed den gamle prøvede teori om A og B mennesker. Og den handlede ikke om, hvornår man står op om morgenen, men om en kvalitetsforskel, der skulle retfærdiggøre en vurdering af, hvem det fra et samfundsøkonomisk synspunkt kunne betale sig at investere i. Under den nuværende regering snakkes der ikke mere om den teori – nu handles der efter den.

Og for at blive i den ideologiske boldgade: myten om "de andre", eller fjendemyten, som lanceres, når der skal sættes vand på til en rask hetz, eller når krig, undertrykkelse eller udbytning skal retfærdiggøres.

De *positive* myter og forestillinger, vi har om os selv og andre kulturer, tjener bl.a. som forbilledlige modeller for vores handlinger og udspringer af menneskers længsler og drømme. Fællesskab er et centralt begreb i disse forestillinger, og det ser jeg ikke som en tilfældighed, fordi netop fællesskab er med til at holde magtudøvelse i ave. Gennem disse fællesmenneskelige forestillinger er vi bundet til

andre kulturer, og de bidrager til at bestyrke værdier, det er vigtigt for os at holde fast i, som for eksempel at det at støtte svage og sårbare er et mål i sig selv.

Myterne får "kød og blod"

De myter, som jeg har forsøgt at give "kød og blod", er det, nogen vil kalde grundmyterne: den positive og den negative. Det er myter, der har overlevet forskellige samfundsformer. Den positive overlever, fordi den udspringer af menneskets evne til at gøre sig forestillinger om et bedre liv og til bestandig at søge at udvikle og forbedre sin situation i overensstemmelse med disse forestillinger. Jeg tror, den negative myte overlever, så længe der er ulighed, magtudøvelse og undertrykkelse i verden.

Selvfølgelig må myterne gennem tiderne have haft forskellige overtoner, som har afspejlet menneskers vilkår på et givet tidspunkt, men grundtonen har været den samme: mennesket skaber den positive myte i sit ønskebillede og den negative i sit vrængbillede.

For at jeg kunne levendegøre disse myter, måtte de have en knage at hænge på. Udstillingsgruppen valgte "den primitive tilstand" som mytens emne. Det konkrete udgangspunkt blev dansk jægerstenalder for godt og vel 6000 år siden. Den lange tidsmæssige afstand gjorde det mindre anstødeligt at personificere myterne – både for mig og for beskueren. Og dansk skulle det være, for hvem har ikke gjort sig forestillinger om deres nationale fortid, deres "rødder"? Derved bliver det svært at undgå at tage stilling. Og det er jo netop meningen.

En anden knage, jeg har haft at hænge min hat på, var, at hver af myterne skulle beskrives gennem samspillet i en familiegruppe. I fremstillingen af de 2 grupper finder man det anstrøg af stereotypi, der ligger i rendyrkningen af den ene side eller halvdel af menneskers følelses- og adfærdsspekter, og som

jeg tror er et fremherskende træk ved de forestillinger og billeder, vi danner os af noget, vi stort set ikke ved noget om. Samtidig tager sådanne forestillinger udgangspunkt i vores eget samfunds og kulturs normer, idealer og moralkodeks.

De 2 familiegrupper fremstår derfor som komplementære – og som spejlvendinger af hinanden, noget der understreges af figurgruppernes ensartede opbygning med hensyn til antal, størrelse og aldersfordeling. Det underbygges ligeledes af spejlvendt motiv og modsatte naturopfattelser i de bagtæpper, som teatermaleren Hanne Hoffman har skabt. Højden på de voksne figurer bygger på de oplysninger, man har udfra skeletfund fra Ertebøllekulturen. Det vil sige, at kvindefigurerne er 150-160 cm og mandfigurerne 165-175 cm.

Jeg har ligeledes taget udgangspunkt i en fælles kranieopbygning hos henholdsvis fader, moder og bedstefader i de 2 grupper ud fra 3 sæt fotografiske gengivelser af kranier fra samme kultur, uden at der dog har været tale om nogen videnskabelig arbejdsmetode, men blot for at have et fælles udgangspunkt.

Rent praktisk indeholder arbejdsprocessen følgende elementer: fremstilling af skitsemodel til godkendelse i udstillingsgruppen. Dernæst arbejdet med de store figurer – fremstilling af stålskeletter, modellering, afstøbning i gips, efterbehandling og reparation af gipsafstøbningerne, – bemaling. Og for at virkeliggøre modelskitserne har jeg, sideløbende med mine tidligere beskrevne overvejelser, med arme og ben hentet inspiration fra anatomibøger, fotografier, temabøger, avisbilleder m.m. Jeg har i perioder arbejdet efter model, og jeg har "mentalt gennemspillet" de forskellige følelser og udtryk, der er nedlagt i figurerne. Til gengæld har jeg ikke gjort mig specielle kompositoriske overvejelser, men ladet fortællingen komme i første række.

Men nu skal myterne have liv gennem disse stålskeletter, gipskroppe, farver. Der er noget eneståen-

de ved at skabe menneskefigurer (jeg forstår såmænd godt, at mennesket skabte Gud i sit billede). Det her skal handle om mennesker i fællesskaber og isolation. Følelser og stemninger skal gnistre eller flyde blidt mellem dem. De skal tale til hinanden uden ord. De skal fortælle os, hvad det er, vi forestiller os eller tror, de andre forestiller sig, ikke direkte, men gennem stillingtagen til indholdet.

De skal være troldspejlet, som vi ser os selv og "de andre" i. De skal være så levende og påtrængende, at folk blot i det første sekund, de konfronteres med dem, glemmer, at det er figurer, glemmer at tage stilling til, om noget er for stort eller for småt, om de kan lide figurerne eller ej. Indholdet – myten – skal tale gennem formen – figurerne. Hvis det lykkes, har jeg nået mit mål.

Den negative myte om primitivitet

"Hvor er det primitivt!" er et udtryk, der bruges for at markere en skarp afstandtagen til et adfærdsmønster, som mangler den medmenneskelighed og sociale forståelse, som åbenbart regnes for civilisationens dyder, og udtrykket bruges formodentlig specielt af folk, som selv mener at besidde disse kvaliteter. Et udtryk som, "man skulle tro, de lige var kravlet ned fra træerne", bruges ligeledes afstandtagende og nedsættende, men spænder betydningsmæssigt over endnu et aspekt, nemlig dyriskhed og u udviklet intelligens. Vendingen høres oftest brugt i forbindelse med kultursammenstød.

Hvad er det da for civiliserede kvaliteter og dyder, som det primitive mangler? Herhjemme snakkes der ofte om velfærdssamfundet som indbegrebet af rigelighed, fornuft, fremskridt, tryghed, omsorg for svage og hjælpeløse, medmenneskelighed og retfærdighed. Vrångbilledet af dette velfærdssamfund viser asocial adfærd, den stærkes ret, udstødning af svage og hjælpeløse. Selv basale følelser som modfølelse og familiefølelse (her: stammesammen-

hold) er trængt i baggrunden af egoisme og griskhed. Afmægtige, initiativløse og forsvarsløse lever de som jagede dyr i naturens og overtroens vold.

Dumme, stumme og plumpe er de at se til, som de sidder der, nøgne, i skovkanten. Bange, frysende, med en ring af isolerethed omkring sig hver især. Kun bålet gløder holder tilsyneladende sammen på familien. Faderen er det naturlige midtpunkt som den eneste, der har været i stand til at skaffe sig noget at spise og stærk nok til at kunne beholde det. Pigebarnet sidder lidt tilbage trukket fra ham. Hun er bange for ham, men hun ved, hvor han vil kaste kødbenet fra sig, når han er færdig med det. Hun stirrer længselsfuldt efter det, men har allerede resigneret – hun ved, at der ikke vil være en trevl tilbage, når først faderen slipper sit kødben. Mellem moderen og faderen udspiller sig en gnistrende øjendialog, en magtkamp uden ord, kun en truende snerren fra manden. Had afløses af desperation og igen af apati, da hun indser, at hun er taberen i kampen om kødbenet. Hun ænser end ikke barnet, der er henvist til at skaffe sig føden ved hendes udmarvede og slatne bryster. Bedstefaderen og den store dreng deltager ikke i slagsmålet for føden, den gamle fordi han, ude af stand til at klare sig selv, er en klods om benet på de andre. Ensom og udstødt fra balfællesskabet skræmmes han fra vid og sans af det fjerne tordenvejr, som han ikke forstår og er ubeskyttet imod. Han famler ved amuletten, som nu er hans eneste og sidste redning.

Drengen skynder sig at skovle gløder fra bålet over i sin krukke, mens han i hast kaster et skræmt blik over skulderen i retning af uvejret. Han har erfaret, at man ikke skal vente sig nogen hjælp fra andre; mistro og vagtsomhed er hans kendemærker. Han er snart i stand til selv at skaffe sig føden, og ilden stjæler han i et ubevogtet øjeblik. Hvem siger, at han har tænkt sig at dele den med de andre, selv om hele familiens eksistens trues, hvis den torden-skylle slukker bålet!

Den positive myte om primitivitet

Tilbage til naturen ... søge tilbage til de oprindelige værdier ... urfællesskaberne ... drømmen om lykkelandet, der var engang, henter sin næring fra de positive fantasier om andre kulturer og om dengang, familien i generationsfællesskab levede under samme tag. Da barndom og alderdom havde sin naturlige værdi og nødvendige funktion i dette fællesskab. Myten næres også af den del af nutiden, der karakteriseres ved individets isolation og utryghed, fremmedgjorthed over for teknologiens rivende udvikling og manglende indflydelse på beslutninger vedrørende eget liv.

Forestillinger om primitivitet eller naturtilstand opstår her som et positivt svar på uopfyldte behov og længsler og bliver billedet på en tilstand, hvor familien eller stammen er en fasttømret enhed, hvor fællesskabet er i højsædet, hvor livsfornødenhederne er let tilgængelige, og hvor mennesker lever i pagt med den gavmilde natur i indbyrdes kærlighed og respekt. Hvor alderdommen ikke ses som tab af produktionsfærdigheder, men som den samlede viden og erfaring. Der er frem for alt tid nok – til leg og gode stunder, hvor fællesskabet blomstrer, hvor jagt, håndværk og anden foretagsomhed bliver en kærkommen lejlighed til at udvikle sine evner og muligheder i eget tempo.

På den varme strandbred sidder de og nyder tilværelsen efter et rigeligt måltid. Klimaet og naturen er dem venlig stemt – derfor er de her. Der er en stærk følelse af samhørighed i familien, og de nyder hinandens nærhed, mens de slapper af og giver sig god tid. Når moderen er mæt, er det barnets tur. Nu pludrer han mæt og veltilfreds op til moderen, mens mælken stadig sidder i hans mundvige. Moderen efterligner hans pludren, og kontakten mellem dem er fuldkommen. Skønt de er optaget af hinanden, fornemmer de alligevel varmen fra de andre kroppers nærhed, hører den stigende og faldende tone i stem-

men fra bedstefaderen, der er ved at fortælle historien om dengang, han nedlagde sin første bjørn. Han har et glimt i øjet og gestikulerer bredt for at understrege højdepunkterne i fortællingen, for han har den ivrigste lytter, han kan ønske sig, i den store dreng, som sidder med øjnene klistret til ham. Og mens ynglingen hører sin bedstefader berette, forestiller han sig, at han selv er en af de modige og listige jægere, som i kraft af deres klogskab, styrke og samarbejde fældede bjørnen på smukkeste vis.

Også lillepigen er helt opslugt af bedstefader og hans bedrifter. Det er spændende at høre historie, når man sidder trygt og godt lænet op af faderens knæ. I tanker lader hun det varme sand glide gennem sine fingre fra den ene hånd til den anden ... Hun har fået lov til at prøve sin fars fiskespyd, når han er færdig med det. Måske bliver det først i morgen, for han har ikke travlt, han kan godt lide at gøre noget ud af sine redskaber, men heldigvis har han allerede lavet ét, som ligger og tørrer i solen og sandet.

Faderen lytter også med – han kan godt huske, da han fik serveret historien for første gang – sammen med bjørnen. Den er ikke blevet dårligere siden. Den gamle er nu god til at fortælle og fremhæve de ting, man skal vide og kunne for at gå på jagt. Han må hellere tage drengen med, næste gang ...

Om lidt er historien fortalt til ende, og så skal der ske noget. Familien syder af energi og foretagsomhed. Sammen går de ud langs stranden for at prøve det færdige fiskespyd.

Men hvordan var de egentlig, vores primitive stenalder-forfædre?